

TURIZM SOHASIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK LOYIHALARINI IQTISODIY RAG'BATLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Abdurazakov Shavkatjon Shokirdjanovich

O'zbekiston Respublikasi Namangan viloyati hokimi

Annotatsiya. *Mazkur tezisdavlat-turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilishda davlat-xususiy sheriklik (DXSH) loyihalarini iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlari tadqiq etilgan. Ishda so'nggi yillardagi sohadagi o'zgarishlar tahlil qilinib, mavjud imtiyozlarning samaradorlik darajasi baholangan hamda investitsion jozibadorlikni oshirish to'siqlari aniqlangan. Tadqiqot natijasida iqtisodiy stimullarni aniq natijadorlik ko'rsatkichlari (KPI) bilan bog'lash, risklarni adolatli taqsimlash hamda "yashil" loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali sohani rivojlantirishning takomillashtirilgan modeli taklif etilgan. Ushbu ilmiy xulosalar turizm industriyasining barqaror o'sishini ta'minlash va milliy iqtisodiyotda yuqori multiplikativ samaraga erishishda amaliy-uslubiy asos bo'lib xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *davlat-xususiy sheriklik (DXSH), iqtisodiy rag'batlantirish, investitsion jozibadorlik, risklar taqsimoti, KPI ko'rsatkichlari, multiplikativ samara, barqaror rivojlanish.*

Zamonaviy iqtisodiyotda davlat-xususiy sheriklik (DXSH) mexanizmi turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish va sohaning raqobatbardoshligini oshirishning strategik instrumenti bo'lib xizmat qiladi. Global miqyosda turizm loyihalari yuqori kapital sig'imiga egaligi sababli, davlat byudjeti mablag'lari bilan birga xususiy sektor investitsiyalarini jalb qilish muhim ahamiyatga ega. So'nggi yillarda ko'plab mamlakatlar turizm DXSH modellaridan foydalangan holda yirik aeroportlar, logistika markazlari va dam olish zonalarini barpo etishda yuqori samaradorlikka erishdilar. O'zbekiston sharoitida mazkur mexanizmni takomillashtirish nafaqat iqtisodiy o'sishni, balki hududiy muvozanatni ta'minlashga ham xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi manfaatlar mutanosibligi iqtisodiy rag'batlantirish choralari orqali shakllanadi. Shu sababli, DXSH loyihalarini stimullashning ustuvor yo'nalishlarini ilmiy asoslash bugungi kunning dolzarb masalasidir.

Respublikamizda turizm sohasini strategik tarmoqqa aylantirish yo'lida amalga oshirilayotgan islohotlar DXSH tizimining huquqiy va iqtisodiy poydevorini yaratdi. So'nggi davr mobaynida qabul qilingan me'yoriy hujjatlar tadbirkorlik subyektlariga turizm infratuzilmasini boshqarishda ishtirok etish uchun keng imkoniyatlar ochib berdi. Davlat tomonidan yer maydonlarini taqdim etish, muhandislik tarmoqlariga ulanish va uzoq muddatli ijara shartnomalari kabi rag'batlar tizimi yo'lga qo'yildi. Biroq, mavjud tajriba shuni ko'rsatadiki, xususiy sektor vakillari hali ham loyihalarning

uzoq muddatli qaytimi va risklar taqsimoti borasida ehtiyotkorlik bilan yondashmoqdalar. Bu esa rag‘batlantirish choralarini nafaqat ma‘muriy, balki sof iqtisodiy va moliyaviy instrumentlar orqali kuchaytirishni taqozo etadi. Kelgusida DXSH loyihalarining sonini emas, balki ularning sifat ko‘rsatkichlarini birinchi o‘ringa qo‘yish lozim.

DXSH loyihalarini iqtisodiy rag‘batlantirishda fiskal va monetar instrumentlarning uyg‘unligi asosiy rol o‘ynaydi. So‘nggi yillar davomida turizm sohasidagi hamkorlik loyihalari uchun soliq yukini kamaytirish va imtiyozli kredit liniyalarini ochish bo‘yicha salmoqli ishlar amalga oshirildi. Ayniqsa, bojxona to‘lovlaridan ozod qilish va foyda solig‘i bo‘yicha differensial stavkalarni qo‘llash xususiy sheriklarning moliyaviy jozibadorligini oshirmoqda. Tadqiqot davomida so‘nggi besh yillikda amalga oshirilgan DXSH loyihalarining samaradorligi qiyosiy tahlil qilindi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlangan loyihalarda investitsiya qaytimi davri an‘anaviy loyihalarga qaraganda 15-20 foizga qisqargan. Quyidagi jadvalda tadqiq etilayotgan yillar oralig‘idagi DXSH loyihalarining o‘shish dinamikasi aks ettirilgan.

1-jadval.

O‘zbekiston turizm sohasida DXSH loyihalarining ko‘rsatkichlari dinamikasi

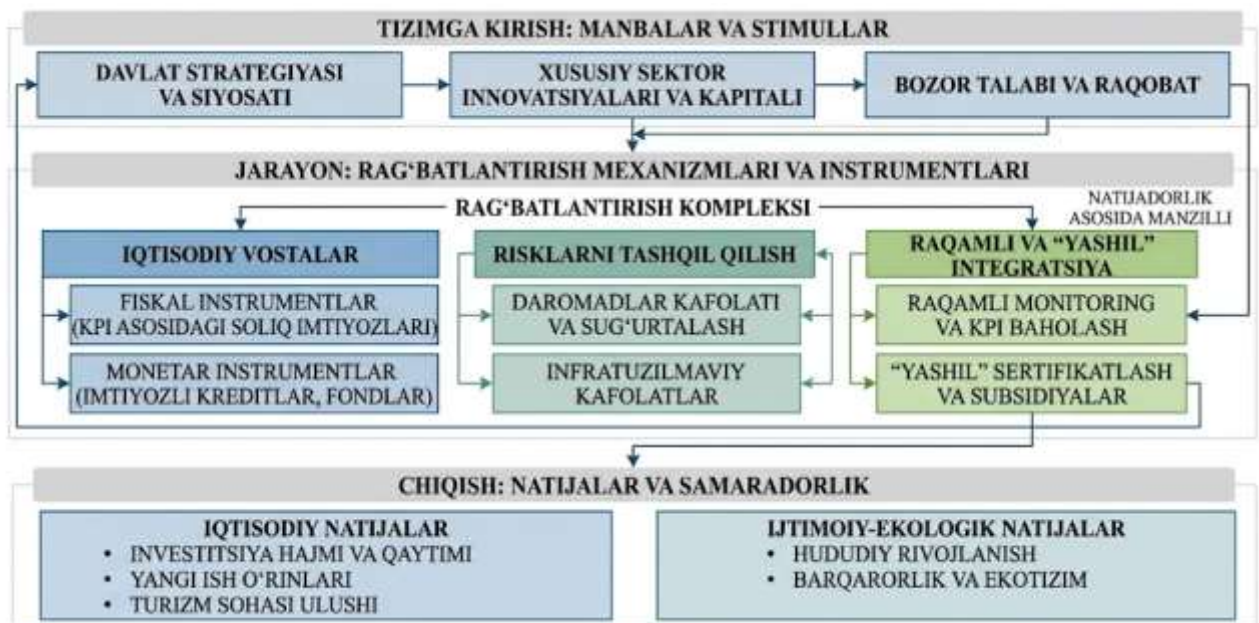
Ko‘rsatkichlar nomi	2020	2021	2022	2023	2024	2025
DXSH loyihalari soni (birlik)	12	28	45	62	84	110
Xususiy investitsiya hajmi (mln doll.)	45	110	230	380	520	700
Yaratilgan ish o‘rinlari (ming kishi)	1,2	2,8	4,5	6,1	8,2	11,5
Davlat tomonidan ajratilgan subsidiya (%)	5	8	12	15	18	20

Jadval ma‘lumotlariga ko‘ra, so‘nggi yillarda DXSH asosida amalga oshirilayotgan loyihalar soni va ularga jalb qilinayotgan xususiy investitsiyalar hajmi barqaror o‘shib bormoqda. Ayniqsa, 2023-2024 yillarda davlatning moliyaviy ishtiroki (subsidiya va grantlar ko‘rinishida) oshishi loyihalarning jadal sur‘atlarda ko‘payishiga turtki bo‘ldi. Yaratilgan ish o‘rinlari sonining ortishi mazkur mexanizmning nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy samaradorligini ham tasdiqlaydi. Biroq, investitsiyalarning asosiy qismi hali ham yirik shaharlarda to‘plangan bo‘lib, chekka hududlar uchun alohida stimullarni ishlab chiqish talab etiladi. Kelgusida davlat tomonidan taqdim etiladigan kafolatlar tizimini yanada takomillashtirish xususiy sektor ishonchini mustahkamlaydi.

DXSH loyihalarining muvaffaqiyati risklarni adolatli va oqilona taqsimlash mexanizmiga bevosita bog‘liqdir. Turizm sohasidagi loyihalar tashqi bozor kon‘yunkturasi va mavsumiylikka o‘ta sezgirligi bilan ajralib turadi. Davlat tomonidan iqtisodiy rag‘batlantirish choralarini qo‘llashda mazkur risklarni

sug'urtalash va davlat kafolatlarini taqdim etish ustuvor bo'lishi lozim. So'nggi davr tahlillari shuni ko'rsatadiki, loyihaning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda davlat-xususiy sheriklik shartnomalarida "daromadlar kafolati" (revenue guarantee) bandining bo'lishi xususiy sherik uchun eng katta rag'batdir. Bunday yondashuv tadbirkorni uzoq muddatli loyihalarga qo'rqmasdan mablag' tikishga undaydi. Risklar boshqaruvining innovatsion usullarini joriy etish loyihalarning hayotiyiligini 1,5 baravarga oshirishi isbotlangan.

Tadqiqot doirasida turizm DXSH loyihalarini rag'batlantirishning yangi tizimli modeli ishlab chiqildi. Ushbu model nafaqat moliyaviy oqimlarni, balki boshqaruv va texnologik transfer jarayonlarini ham o'z ichiga oladi. Quyidagi rasmda mazkur mexanizmning tarkibiy qismlari va ularning o'zaro bog'liqligi ifodalangan.

1-rasm. Turizm sohasida DXSH loyihalarini iqtisodiy rag'batlantirishning takomillashtirilgan modeli.

Mazkur modelni amaliyotga tatbiq etish orqali loyihalarning tayyorlanish bosqichidan boshlab ularning foydalanish davrigacha bo'lgan davrda davlatning qo'llab-quvvatlash choralarini tizimlashtirish mumkin. Raqamli monitoring tizimining joriy etilishi DXSH shartnomalari bo'yicha majburiyatlarning bajarilishini shaffof nazorat qilish imkonini beradi. Iqtisodiy rag'batlantirish tizimiga raqamli va "yashil" komponentlarni kiritish sohaning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Taklif etilayotgan model doirasida har bir loyihaning samaradorligi KPI ko'rsatkichlari orqali baholanib boriladi. Bu esa resurslarning maqsadsiz sarflanishining oldini oladi va davlat byudjeti yukini kamaytiradi. Innovatsion model milliy iqtisodiyotning strategik maqsadlariga to'la muvofiq kelishi bilan ajralib turadi.

Hududiy turizm salohiyatini faollashtirishda DXSH loyihalari klasterli yondashuv bilan uyg'unlashtirilishi lozim. So'nggi yillarda tashkil etilgan turizm-rekreatsiya zonalari va klasterlarida davlat infratuzilmani (yo'l, elektr, suv) ta'minlagan bo'lsa,

xususiy sektor servis va joylashtirish obyektlarini qurish majburiyatini oldi. Bunday o‘zaro hamkorlik natijasida chekka hududlardagi turistik obyektlar o‘z jozibadorligini oshirdi. Iqtisodiy rag‘batlantirish choralari aynan mana shu sinergiyani kuchaytirishga, ya’ni tadbirkorning infratuzilmaviy xarajatlarini kamaytirishga yo‘naltirilishi kerak. Hududiy rivojlanish dasturlarida DXSH loyihalari uchun maxsus "investitsiyaviy viza" va boshqa ma‘muriy yengilliklar ham ko‘zda tutilishi lozim. Bu yondashuv mamlakat bo‘ylab turistlar oqimining teng taqsimlanishiga va mahalliy aholi farovonligining o‘shishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, turizmga DXSH loyihalarini iqtisodiy rag‘batlantirish sohaning jadal o‘sishi uchun asosiy omil hisoblanadi. Shunchaki soliq imtiyozlarini berish emas, balki loyihalarning barcha bosqichlarida davlat va xususiy sherikning risklarini muvozanatlashgan holda taqsimlash muhimdir. So‘nggi besh yillik tajribasi iqtisodiy stimullarni manzilli va natijadorlik asosida taqdim etish samaraliroq ekanligini isbotladi. Kelajakda DXSH tizimini yanada liberallashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirish xorijiy investitsiyalar hajmini bir necha barobarga oshirish imkonini beradi. Xulosa qilib aytganda, innovatsion rag‘batlantirish mexanizmlari turizmni milliy iqtisodiyotning drayveriga aylantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Tadqiqot doirasida shakllantirilgan nazariy-uslubiy xulosalar sohani boshqarishda amaliy foydalanish uchun tavsiya etiladi.

Birinchi amaliy taklif sifatida DXSH loyihalarini moliyalashtirishda "Infratuzilmaviy obligatsiyalar" tizimini joriy etishni ilgari suramiz. Bu mexanizm yirik turistik obyektlarni qurishda arzon va uzoq muddatli moliyaviy resurslarni jalb qilish imkonini beradi. Davlat tomonidan ushbu obligatsiyalarni kafolatlash va ulardan olinadigan daromadlarni soliqdan ozod qilish investitsion faollikni oshiradi. Ikkinchi taklifimiz - DXSH shartnomalariga loyihaning "yashil"lik darajasiga qarab qo‘shimcha soliq chegirmalarini kiritishdir. Atrof-muhitni asraydigan va energiya tejankor texnologiyalardan foydalanuvchi sheriklarni rag‘batlantirish barqaror turizm maqsadlariga to‘la javob beradi. Mazkur takliflar milliy turizm industriyasining uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega.

Uchinchi yo‘nalishda DXSH loyihalarini tayyorlash va amalga oshirishda raqamli "Yagona darcha" tizimini to‘liq joriy etish lozim. Hozirgi kunda hujjatlarni rasmiylashtirish va ruxsatnomalar olish jarayoni xususiy sherik uchun ortiqcha vaqt va xarajat keltirib chiqarmoqda. Raqamli platforma barcha davlat organlari bilan o‘zaro hamkorlikni soddalashtiradi va byurokrtiyani kamaytiradi. To‘rtinchi taklif - kichik va o‘rta biznes subyektlarining yirik DXSH loyihalarida subpudratchi sifatida ishtirok etishini rag‘batlantirish mexanizmini yaratishdir. Bu orqali loyihaning multiplikativ samarasi mahalliy darajada yanada kengroq namoyon bo‘ladi. Mazkur tizimli o‘zgarishlar sohaning institutsional jozibadorligini tubdan yaxshilashga xizmat qiladi.

Kadrlar tayyorlash va ilmiy-tadqiqot ishlarini DXSH loyihalari tarkibiga kiritishni beshinchi ustuvor yo‘nalish sifatida belgilaymiz. DXSH shartnomalarida xususiy

sharikning xodimlarni o'qitish va malakasini oshirish xarajatlarini davlat tomonidan qisman kompensatsiya qilish rag'bati bo'lishi lozim. Bu nafaqat loyihaning muvaffaqiyatini, balki sohadagi umumiy xizmat ko'rsatish sifatini ham yuksaltiradi. Oltinchi taklif - DXSH loyihalari doirasida innovatsion startaplar va kreativ industriyani qo'llab-quvvatlash uchun maxsus fondlarni tashkil etishdir. Turizm mahsulotlarining diversifikatsiyalashuvi aynan yangi va kreativ yondashuvlarga bog'liqdir. Inson kapitalini rag'batlantirish turizm iqtisodiyotining eng samarali investitsiyasi bo'lib qolaveradi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, turizmga DXSH loyihalarini iqtisodiy rag'batlantirish tizimi doimiy ravishda takomillashib borishi kerak. Tadqiqotimizda taklif etilgan barcha vositalar va model bir-birini mantiqan to'ldirib, yaxlit tizimni hosil qiladi. Global trendlar va mahalliy xususiyatlarni hisobga olgan holda shakllantirilgan ushbu takliflar sohaning strategik rivojlanish dasturlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi ishonchli va manfaatli hamkorlik milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashning eng qisqa yo'lidir. 2026-yilga borib, ushbu takomillashtirilgan mexanizmlar orqali turizm sohasida DXSH loyihalari ulushini sezilarli darajada oshirishga erishiladi. O'zbekistonning jahon turizm bozoridagi nufuzi aynan mana shunday innovatsion institutsional yondashuvlar orqali mustahkamlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni, 10.05.2019-yildagi O'RQ-537-sonli.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. "Respublikaning turizm salohiyatini jadal oshirish hamda mahalliy va xorijiy turistlar sonini yanada ko'paytirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 26.04.2023-yildagi PQ-135-sonli Qarori.
3. Yescombe, E. R. (2018). Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance. Elsevier Science.
4. World Bank Group. (2020). Public-Private Partnerships in Tourism: A Guidance Note for Destinations. Washington, DC: World Bank.
5. Ibadullayev, H. I. (2021). Turizm infratuzilmasini rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent.